

חז"ל – איך לחיות את החיים

● ● ● לסרטון

קהל יעד: לכיתות ד-ו

זמן: שני שיעורים (כשעה וחצי)

נושאים:

- היכרות עם חז"ל והתקופה שבה פעלו
- הבנה שחז"ל עסקו בנושאים שתקפים גם בחיינו היום
- היכרות עם בית המדרש
- הבנה מהם פתגמים ומדוע הם שימושיים

היחידה מורכבת מחטיבות שונות שכל אחת מהן עומדת בפני עצמה. לפי הזמן העומד לרשותכם תוכלו להחליט אם להעביר את הפעילות במלואה או חלקים ממנה. על פי הצורך אפשר להשלים מידע כללי מהחטיבות שלא לימדתם (מיהם חז"ל, מהי המשנה, תוכנם של פרקי אבות וכדומה).

החומרים הנלווים למערך:

[מצגת: חז"ל - איך לחיות את החיים](#)

.....

[ציר זמן – ההיסטוריה היהודית](#) ציר זמן נלווה לסדרת הסרטונים

סרטונים באותו נושא לכתות הגבוהות ולהעשרת המורים:

[חז"ל – מנהיגות של חכמה](#)

[הכלי המדרשי – מחיה התנ"ך](#)

פתיח : הקרנת הסרטון

הקרינו את הסרטון (מופיע בעמ' 3 [במצגת](#))

ואז שאלו:

- מהם הנושאים המרכזיים של הסרטון?
- בקשו מהתלמידים לציין מונחים, ביטויים ושמות ששמעו בסרטון.

חלק 1: מיהם חז"ל?

הסבירו לתלמידים שעכשיו נכיר קצת יותר את חז"ל ונלמד על הדמויות שאמרו את הפתגמים המוזכרים בסרטון, הלקוחים ממסכת אבות.

ציר זמן

הראו לתלמידים את ציר הזמן של העם היהודי (מופיע בעמ' 5 [במצגת](#)). והתמקדו בתקופה שבה חיו חז"ל – ציינו מה היה לפניהם ומה אחריהם.

פעילות חקר

כמשימה בבית לפני הפעילות הנחו את התלמידים לסכם מהאינטרנט מידע בסיסי על אחת מהדמויות: הלל הזקן, רבי יהודה הנשיא, רבי עקיבא, רבן יוחנן בן זכאי. (אפשר לתת לתלמידים לבחור על איזו דמות יעבדו, או לחלק את הדמויות לתלמידים, כל דמות לרבע כיתה בערך) בכיתה ימלא כל אחד (אפשרי בזוגות) תעודת זהות על הדמות שעליה קרא בבית בתעודה הם יכתבו:

שם

התפקיד בהנהגה

חי במאה ה-...

אמרה ידועה

הפעילות העיקרית שלה

פריט מידע מעניין עליה

תבנית לתעודת זהות מובאת בנספח

בקשו מכל זוג לומר על מי כתבו ולספר על פרט מעניין אחד שגילו על הדמות. המליצו לתלמידים לנסות לזכור את הפרטים שסיפרו האחרים כי לאחר מכן יהיה חידון על כל הדמויות.

חידון בעקבות הלימוד

את החידון מומלץ לערוך בקבוצות כך שבכל קבוצה יהיו ארבעה זוגות ילדים שעבדו על כל הדמויות. החידון מופיע [במצגת](#) בעמ' 6-17.

השאלות בחידון:

תקופת המשנה

1. ארבעת החכמים שלמדנו עליהם חיו בתקופת המשנה והם קרויים:

תשובה: תנאים

2. המשנה היא ספר שכתבו החכמים. כמה חלקים יש למשנה? (רמז: היזכרו ב"אחד מי יודע")

תשובה: 6

התפקידים בהנהגה

3. בתקופה זו היו שני תפקידי הנהגה חשובים. מהם התפקידים?

תשובה: אב בית דין ונשיא הסנהדרין

4. כאשר היה הלל ראש הסנהדרין, אב בית הדין היה שמאי, ושניהם ייצגו שתי תפיסות שונות של הנהגה והלכה. מה אפיין כל אחד משני החכמים?

תשובה: שמאי היה נוקשה וקפדן, והלל רך וותרן.

השלטון בארץ

5. בתקופה ההיא היה בארץ שלטון זר – רומי – והוא חולל את האסון הגדול שאירע לעם היהודי באותה תקופה. מה הוא היה?

תשובה: חורבן בית המקדש השני

6. בזכות רבן יוחנן בן זכאי שהציל קבוצה של תלמידי חכמים, לימוד התורה נמשך.

לאיזו עיר עברו החכמים שנמלטו מירושלים והמשיכו בה את לימוד התורה?

תשובה: יבנה

7. החכמים העבירו את מה שלמדו בעל-פה מדור לדור עד שבשנת 200 בערך קיבץ גדול החכמים את כל הלימוד לספר שנקרא "המשנה". מהו שמו של האיש?

תשובה: רבי יהודה הנשיא

מסכת אבות

בחלק אחד של המשנה – "מסכת אבות" או "פרקי אבות" – יש הנחיות לחיים, אמרות של החכמים שפגשנו ועוד אמרות רבות. למשל, כל הפתגמים שראינו בסרטון – מקורם במסכת אבות.

8. מי אמר: "אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו"?

תשובה: רבי יהודה הנשיא

9. מי אמר: "אם אין אני לי, מי לי?"

תשובה: הלל הזקן

10. השלימו: איזהו גיבור...

תשובה: הכובש את יצרו

11. האם אתם יודעים מה שם המקום בו ישבו החכמים, קראו בתורה ולמדו ממנה רעיונות ועקרונות?

תשובה: ישיבה

חלק 2: בית המדרש

את כל הלימוד שלהם עשו חכמים במקום הנקרא בית המדרש. אך מהו בית המדרש? ומה היו מאפייני הלימוד של חכמים?

הסבירו לתלמידים על בית המדרש: המשיכו בהקרנת המצגת ובה מידע קצר על בית המדרש (עמ' 19-24 [במצגת](#)).

המידע במצגת:

- ◀ **בית המדרש** היה מקום שבו קבוצות של חכמים ישבו ולמדו את התורה.
- ◀ בכל בית מדרש היה חכם בולט (ולעיתים יותר מאחד) שבית המדרש נקרא על שמו, וסביבו ישבו כולם ולמדו.
- ◀ **חברותא:** ככל הנראה לעיתים הלימוד נעשה מפי החכם בקבוצה גדולה, אך לעיתים קרובות החכמים ישבו ולמדו בזוגות שנקראו "חברותא". משמעות המילה: חברות, בשפה הארמית.
- ◀ **מדרש:** החכמים קראו את פסוקי התורה ו"דרשו" אותם, כלומר למדו מתוכם רעיונות שונים והנחיות התנהגות.
- ◀ **מחלוקת:** חשוב מאוד לדעת שהחכמים לא תמיד הסכימו זה עם זה, ולאנשים שונים היו תפיסות שונות. גם במשנה וגם בספר שנכתב בעקבותיה – התלמוד – אפשר לראות פעמים רבות שתי דעות מנוגדות. לא תמיד יש החלטה סופית כיצד באמת נכון לנהוג.

חלק 3: פתגמים

למה דווקא פתגמים?

החכמים כתבו גם סיפורים ארוכים עם מוסר השכל ופירוט כללי התנהגות, אבל הטקסט הזכור והנקלט ביותר הוא הפתגם. מה יש בפתגם שאין בסוגות אחרות? הפנו את השאלה לתלמידים.

סכמו את דבריהם, והוסיפו מידע אם צריך (המידע מופיע בתחילת חלק 3 [במצגת](#), עמ' מס' 26):

- ◀ הפתגם קצר: קל לזכור אותו.
- ◀ הפתגמים קליטים כי הם משתמשים באמצעים לשוניים. למשל:
- ◀ מצלול: "אם אין אני לי, מי לי?"
- ◀ חזרה: "תפסת מרובה – לא תפסת"
- ◀ לעיתים חריזה (נפוץ בפתגמים מאוחרים אחרי תקופת חז"ל – "אל תדחה למחר, פן יהיה מאוחר", "על טעם וריח אין להתווכח").
- ◀ קל להזדהות עם המסר של הפתגם ולהסכים לתוכנו.

הפנו את התלמידים לפעילויות סביב פתגמים שמקורם בבית המדרש, ובהם הפתגמים שבסרטון (בחלק 3 [במצגת](#), מעמ' 27 עד הסוף).

א. מהו הפתגם המתאים לכל ציור?

1.

תשובה: בור סוד שאינו מאבד טיפה

2.

תשובה: סייג לחוכמה – שתיקה

3.

אתה מסתבך בזום?
זה ממש פשוט,
אלמד אותך.

תשובה: איזהו חכם? הלומד מכל אדם.

4.

לעומת זאת אני יכול להישאר
בהקבצה הרגילה ולהיות
התלמיד הכי טוב שם.

אני מתלבט אם לעבור
להקבצת דוברי
האנגלית. שם אהיה
הכי חלש, אבל זה

תשובה: הווי זנב לאריות, ואל תהי ראש לשועלים

5.

זה בסדר, בזמן שדיברת,
כבר סיימנו לסדר ולנקות.

הביתה נראית זוועה,
חייבים לסדר את
השולחנות ואת הכיסאות,
צריך לטאטא ולשטוף...

תשובה: אמור מעט ועשה הרבה

חבל שלא הקשבתי לאבא
כשהוא הציע לי להשאיר
קצת חטיפים לטיול.

תשובה: איזהו גיבור? הכובש את יצרו

המבחנים שלכם ממש
דומים, אפילו יש בהם
אותן טעויות. מי העתיק

מה פתאום?! לא העתקנו.
למדנו יחד למבחן.

בסדר, אני
מאמינה
לכם.

תשובה: הווי דן את כל האדם לכף זכות

ב. מה משמעות הפתגם?

◀ "סייג [גדר] לחוכמה – שתיקה"

תשובה: השתיקה היא גדר, מעצור שמונע מאיתנו לומר דברים טיפשיים.

◀ "אם אין אני לי – מי לי?"

תשובה: עליו מוטלת האחריות לפעול למען עצמי.

◀ "לא הביישן למד"

תשובה: מי שמתבייש אינו לומד.

◀ "יגעת [עבדת קשה, התאמצת] ומצאת – תאמין"

תשובה: מי שמשתדל ומתאמץ ישיג את מה שהתאמץ בשבילו.

◀ "הווי [תהיה] זנב לאריות, ואל תהי ראש לשועלים"

תשובה: עדיף להיות האחרון שבטובים ולא הראשון שבגרועים.

◀ "אל תדין [תשפוט] את חברך עד שתגיע למקומו"

תשובה: אל תשפוט מישהו אחר בלי לנסות להעמיד את עצמך במצבו.

ג. פעילות התאמה

התאימו את הפתגם למשמעותו:

- ◀ השקר אין לו רגליים.
תשובה: לשקרים אין בסיס, ולבסוף הם יתגלו.
- ◀ נכנס יין – יצא סוד.
תשובה: היין מסיר את העכבות של האדם.
- ◀ הווי דן את כל האדם לכף זכות.
תשובה: יש לחפש תמיד את הפירוש החיובי למעשיהם של אחרים.
- ◀ אם לא עכשיו – אימתי?
תשובה: אל תדחו לעתיד דברים שיש לעשות עכשיו.
- ◀ אל תפרוש מן הציבור.
תשובה: מומלץ להיות חלק מהחברה ומהקהילה.
- ◀ אל תהי בז [מזלזל] לכל אדם, שאין לך אדם שאין לו שעה.
תשובה: גם האדם הפשוט ביותר, יש זמן שבו יתגלו כוחו וחשיבותו, ולכן אל תבז לו.

ד. השלמה

השלימו את המילה החסרה בפתגם:

- ◀ מה <ששנוא> עליך לא תעשה לחברך.
- ◀ קנה לך <חבר>.
- ◀ איזהו <חכם>? הלומד מכל אדם.
- ◀ איזהו <גיבור>? הכובש את יצרו.
- ◀ יהי כבוד חברך <חביב> עליך כשלך.
- ◀ אל תרצה [תפייס ותרגיע] את חברך בשעת <כעס>.

לסיכום הפעילויות על הפתגמים (בכיתה או בבית)

- ◀ הביאו עוד פתגמים ממקורות היהדות או מהעולם שמהווים לכם השראה. ציינו מה מקור הפתגם אם הוא ידוע, מה משמעותו ובאילו הזדמנויות הוא שימש לכם דוגמה ראויה להתנהגות.
- ◀ אפשר להציע לתלמידים להמציא פתגם משלהם.

שאלות לדין בעקבות הלימוד

- ◀ מיהם "החכמים" שלנו היום? מה המקור שלנו לאמרות, לפתגמים ולהכוונה שלנו בחיי היום-יום? (למשל: ההורים, גוגל, מפורסמים ואנשי שם, סופרים, רעיונות ממקור לא ידוע שמופצים ברשתות החברתיות ועוד)
- ◀ איך אנו נוטים להכריע? האם אנו פונים יותר לסמכויות חיצוניות או שאנחנו מעדיפים לסמוך על האינטואיציות שלנו? או שמא גם וגם? פרטו והסבירו.

הרחבה למורים

עוד מידע על חז"ל אפשר למצוא בספרי הלימוד במקצוע **תרבות יהודית-ישראלית** לכיתות ד-ה, וכן:

באתרים באינטרנט

- ◀ אתר האנציקלופדיה היהודית "דעת" – [מידע על חז"ל](#) ועל [דורות החכמים](#)
- ◀ הספרייה הווירטואלית של מט"ח – [מידע על ספרות חז"ל](#)

בספרים

- ◀ אביגדור שנאן, [מסכת אבות – פירוש ישראלי חדש](#), משכן (ידיעות אחרונות)
- ◀ חננאל מאק, [מדרש האגדה](#), משרד הביטחון, תל אביב 1989

פעילויות לתלמידים

- ◀ [מבוא למסכת אבות](#) – פעילות באתר התוכנית **של"י ושלכם** של קרן תל"י
- ◀ [פתגמים – עצות טובות לחיים](#) – פעילות באתר התוכנית **של"י ושלכם** של קרן תל"י
- ◀ [תרבות הדיבור](#) – פעילות בעקבות משנה מפרקי אבות באתר התוכנית **של"י ושלכם** של קרן תל"י
- ◀ פעילויות סביב פתגמים באתר "תרבות יהודית-ישראלית": [אל תהי נוח לכעוס](#), [הווי מקדים בשלום כל אדם](#), [אם אין אני לי, מי לי](#), [לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה](#)

נספחים:

א. תעודת זהות

חז"ל: תעודת זהות

שם

התפקיד בהנהגה

מתי חי?

אמרה ידועה

.....

הפעילות העיקרית

.....

פריט מידע מעניין

.....

ב. רשימת הפתגמים ומקורותיהם

- איזהו גיבור? הכובש את יצרו.
איזהו חכם? הלומד מכל אדם.
איזהו עשיר? השמח בחלקו.
(אבות ד, א)
- השקר אין לו רגליים.
(אלפא ביתא דרבי עקיבא)
- אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו.
(אבות ב, ד)
- אל תהי בז לכל אדם [...] שאין לך אדם שאין לו שעה.
(אבות ד, ג)
- אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו.
(אבות ד, כ)
- אל תפרוש מן הציבור.
(אבות ב, ד)
- אל תרצה את חברך בשעת כעסו.
(אבות ד, יח)
- הווי זנב לאריות, ואל תהי ראש לשועלים.
(אבות ד, טו)
- השקט אין לו רגליים.
(אלפא ביתא דרבי עקיבא)
- אל תביישן למד, ולא הקפדן מלמד.
(אבות ב, ה)
- מה ששנוא עליך לא תעשה לחברך.
(על פי בבלי, שבת לא, ע"א)
- נכנס יין – יצא סוד.
(בבלי, סנהדרין לח, ע"א)
- אם אין אני לי – מי לי? [...] ואם לא עכשיו – אימתי?
(אבות א, יג)
- סייג לחוכמה – שתיקה.
(אבות ג, יג)
- אמור מעט ועשה הרבה.
(אבות א, יד)
- קנה לך חבר.
(אבות א, ו)
- במקום שאין אנשים השתדל להיות איש.
(אבות ב, ה)
- תפסת מרובה – לא תפסת.
(ספרא, מצורע ז)
- הווי דן את כל האדם לכף זכות.
(אבות א, ו)